

GUIA PRÀCTICA:
CULTIVANT COMUNITAT(S):
COM CONÈIXER LA VIDA
SOCIAL I COMUNITÀRIA
MÉS ENLLÀ DE
L'ASSOCIACIONISME
FORMAL

*“De eso se trata, de coincidir con gente
que te haga ver cosas que tú no ves.
Que te enseñen a mirar
con otros ojos.”*

MARIO BENEDETTI

**Àrea de Drets de Ciutadania, Cultura, Participació i Transparència
Direcció de Serveis d'Acció Comunitària**

Autoria de l'informe:

Moisés Carmona

Ruben David Fernández

Psicòlegs comunitaris del Grup de Recerca en Interacció i Canvi Social (GRICS)
de la Universitat de Barcelona¹

Novembre, 2018

1. Aquest document ha estat possible gràcies a les contribucions de Carmen González, Irene Díez, Alicia Forés, Joao Louro, Marta Iborra, Montse Sangüesa, Laura Benítez, Maria Lomascolo, Raul Solano, Mauro Vignoli, Rubén Rebollo, Sebastian Duran i Marcia Skibick.

Índex de continguts:

- 0.** Presentació de la guia Cultivant comunitat(s): com conèixer la vida social4
i comunitària més enllà de l'associacionisme formal
- 1.** Persones i grups que contribueixen a la vida social6
i comunitària més enllà de l'associacionisme formal
- 2.** Per què cal tenir en compte la vida social i comunitària informal9
en la dinamització i la promoció de l'acció comunitària
- 3.** Quan cal conèixer la vida social i comunitària informal..... 11
- 4.** Com podem identificar i conèixer la vida social 13
i comunitària informal i apropar-nos-hi
- 5.** Annexos: materials d'utilitat i tècniques de suport per considerar.....23
la vida social i comunitària més enllà de l'associacionisme formal

0. PRESENTACIÓ DE LA GUIA CULTIVANT COMUNITAT(S)

Com conèixer i promoure accions comunitàries més enllà de l'associacionisme formal

Aquesta guia té com a finalitat esdevenir un recurs metodològic per a les persones, les organitzacions i les institucions interessades a aprofundir en estratègies de dinamització i promoció d'accions comunitàries amb **els actors socials que no participen en els processos i les accions comunitàries més formals**. Ens referim a persones i grups que, tot i que no participen en aquests processos i accions, protagonitzen activitats que contribueixen a fer barri i comunitat(s), és a dir, persones que donen sentit a la seva vida en la comunitat, que contribueixen a construir una identitat col·lectiva i relacions de confiança amb els seus veïns o veïnes, que els donen suport o es deixen ajudar per ells, i que ens fan sentir que no vivim sols a la ciutat; en definitiva, que es connecten, es relacionen i teixeixen complicitats amb altres persones i grups. Aquestes persones i grups, però, sovint són desconeguts o poc visibles en el marc de l'acció comunitària "més formal" que s'impulsa des dels equipaments de proximitat, des del teixit associatiu i des dels projectes de la política social.

Cultivant comunitat(s) és una guia pràctica per a persones que tenen interès a ampliar creativament els relats i els protagonismes habituals dels contextos comunitàries i que volen incorporar nous actors i nous aires a la dinamització i la promoció d'accions comunitàries.

La guia és el resultat de la col·laboració entre el Grup de Recerca en Interacció i Canvi Social (GRICS) de la Universitat de Barcelona i la Direcció de Serveis d'Acció Comunitària de l'Ajuntament de Barcelona en el marc de la política pública: **"Cap a una política pública d'acció comunitària. Marc conceptual, estratègic i operatiu"**, que defineix l'estratègia d'acció comunitària impulsada per l'Ajuntament de Barcelona i, més concretament, en el que fa referència a les estratègies d'enfortiment comunitari de la societat dèbil (desorganitzada) amb l'objectiu, entre altres, de dotar de més base social els projectes i les entitats i d'augmentar-ne la incidència social i política.

Durant el curs 2016-2017 i a través d'un conveni signat entre la Universitat de Barcelona i la Direcció General d'Acció Comunitària i els Serveis Personals del Districte de Sant Martí, es va estar treballant al barri de la Verneda Alta. Vam anomenar aquest projecte **"¿Solos en la plaza?"** i algunes de les tasques que s'hi van dur a terme i que volem destacar van ser les següents:

- Elaboració d'una proposta de projecte adaptada al context de la Verneda Alta i consensuada amb els impulsors del projecte.
- Construcció del marc teòric per a la recerca de grups informals en la comunitat.
- Entrevistes a 5 informants clau.
- 4 passejades lliures de l'equip tècnic.
- 2 passejades amb experts de la vida comunitària de la Verneda Alta.
- Segmentació de la Verneda Alta en 8 zones d'observació.
- Un total de 89 passejades en equip per la Verneda Alta (entre setmana i en caps de setmana, matí, tarda i nit). 180 hores invertides.
- 473 elements registrats, 328 escenes d'interacció i 145 espais d'afluència. Anàlisi a les diverses zones i selecció de les 10 escenes més representatives.
- 406 converses amb veïns i veïnes de la Verneda Alta.
- 10 grups d'interès detectats per a l'acció comunitària.
- Jornada de devolució en context amb els resultats del projecte.

- Diagnòstic sobre la vida associativa i la participació a la Verneda Alta.
- Elaboració d'instruments per a l'enregistrament de grups i escenes d'interacció, i instruments per a l'enregistrament de converses amb els veïns i veïnes.

Durant el curs 2016-2017 i a través d'un conveni signat entre la Universitat de Barcelona i el Pla de barris a la Trinitat Nova, es va estar treballant al barri de la Trinitat Nova. Vam anomenar aquest projecte "**¿Solos en la Trini?**" i algunes de les tasques que s'hi van dur a terme i que volem destacar van ser les següents:

- Elaboració d'una proposta de projecte adaptada al context de la Trinitat Nova i consensuada amb els impulsors del projecte, els serveis públics del Districte de Nou Barris i les entitats comunitàries de la Trinitat Nova.
- Reelaboració del marc teòric construït el curs anterior.
- 3 passejades lliures de l'equip tècnic.
- 1 passejada amb experts de la vida comunitària de la Trinitat Nova.
- Segmentació de la Trinitat Nova en 4 zones d'observació.
- 29 passejades en equip per la Trinitat Nova (entre setmana i en caps de setmana, matí, tarda i nit). 138 kilòmetres caminats i 58 hores invertides.
- 77 escenes d'interacció o "grups fent coses" enregistrats i detecció d'11 espais on es podien ubicar els dispositius per facilitar les converses (sofàs). Anàlisi en les diverses zones.
- Entrevistes a 4 informants clau.
- Converses amb 46 dels grups informals detectats prèviament.
- 653 converses amb veïns i veïnes de la Trinitat Nova, 72 dispositius (sofà) ubicats a l'espai públic, 200 hores presencials a l'espai públic.
- 10 grups d'interès detectats per a l'acció comunitària.
- Jornada de devolució en context amb els resultats del projecte.
- Diagnòstic sobre la vida associativa i la participació a la Trinitat Nova.
- Reelaboració d'instruments per a l'enregistrament de grups i escenes d'interacció, i instruments per a l'enregistrament de converses amb els veïns i veïnes.

La guia *Cultivant comunitat(s)* s'estructura en els apartats següents:

- **Persones i grups que contribueixen a la vida social i comunitària més enllà de l'associacionisme formal**
- **Per què cal considerar la vida social i comunitària informal en la dinamització i la promoció de l'acció comunitària**
- **Quan cal conèixer la vida social i comunitària informal**
- **Com podem identificar i conèixer la vida social i comunitària informal i apropar-nos-hi**
- **Annexos: materials d'utilitat i tècniques de suport per considerar la vida social i comunitària més enllà de la participació associativa**

Totes les certeses, incerteses, aprenentatges, reflexions i aportacions que trobareu en aquesta guia surten de l'experiència acumulada en les accions que hem anat portant a terme en aquests dos anys de feina. Esperem que us siguin de profit en la recerca i la dinamització de les persones i els grups, que, més enllà de les associacions formals, es relacionen i fan accions i projectes conjunts al barri.

1. PERSONES I GRUPS QUE CONTRIBUEIXEN a la vida social

i comunitària més enllà de l'associacionisme formal

En la dinamització i la promoció de l'acció comunitària és força habitual fer-se la pregunta següent: **com es pot arribar a la gent que no participa en associacions o altres canals de participació formals?** És una qüestió molt rellevant, ja que és sabut que la majoria de la població no participa en aquests canals.

Intuïtivament sabem que relacionar-se amb altres persones per fer coses que ens interessin conjuntament en un barri i que ens ajuden a construir un “nosaltres” va més enllà de la vida associativa formal, o de la participació canalitzada a través dels canals formals. Paradoxalment, la major part de les estratègies que impulsen les accions comunitàries se sustenten en les associacions i els canals de participació formals. Tot i que ens pot semblar un recurs “àgil” davant l'impuls de les accions comunitàries, al mateix temps és una limitació que deixa fora del radar un enorme coneixement i potencial pel que fa a la vida social i comunitària d'un determinat context.

Construir comunitat o, dit més col·loquialment, la construcció de relacions i projectes comuns és un procés que se sustenta en gran part en **l'acció social de persones i grups, majoritàriament informals, que contribueixen a configurar i significar la vida social i comunitària en un context determinat**. No és possible parlar de comunitat(s) si no hi ha persones i grups enxarxats, projectes i intencionalitats compartides. Per tant, els maons de les comunitat(s) són les persones i els grups que s'apleguen per proximitats, reciprocitats i interessos compartits i que construeixen projectes conjuntament. Parlem de grups que contribueixen a generar una identitat grupal, un “nosaltres”; grups que permeten satisfer necessitats de les persones que en són membres i que es basen en relacions d'intercanvi, reciprocitat, amistat o vincles familiars. Són grups relativament petits de persones que es vinculen entre si a partir de temes concrets com, per exemple, fer esport, compartir els espais d'esbarjo dels infants, fer música, passejar, treure el gos, etcètera.

Cal compartir alguns conceptes que ens han ajudat a conceptualitzar aquesta proposta i a fer-la realitat. Concretament compartim una reflexió breu sobre cinc conceptes: acció comunitària, comunitat, grups (informals), capital social grupal i capital social comunitari.

En el context d'aquest projecte, entenem **la comunitat** com un espai físic o un entorn geogràfic que comporta diversos graus de sentiment de pertinença entre les persones que hi conviuen. Les comunitats també poden presentar mecanismes i processos diferents, més o menys formalitzats, d'interacció i de suport social, és a dir, oportunitats de vinculació mútua i reciprocitat quotidiana. En el marc de la comunitat o del context comunitari, els diversos actors poden tenir la intencionalitat de treballar objectius compartits amb altres actors del context: estem davant d'**accions comunitàries**.

Entenem l'**acció comunitària** com l'acció intencional vers “la dinamització de les relacions socials de cooperació entre els membres d'un determinat àmbit o espai de convivència a la ciutat (barris o escales de veïns, centres o projectes educatius i sanitaris, esportius, etcètera) per millorar el benestar quotidià de les persones”². L'acció comunitària se sustenta en dues dimensions: la substantiva (o allò que vol transformar) i la relacional (la forma de fer-ho).

2. Extret de la *Guia operativa d'avaluació de l'acció comunitària* (2009), Ajuntament de Barcelona.

Entenem els **grups (informals)** tenen dues característiques. Són grups que permeten satisfer una o més de les necessitats que senten les persones que en són membres, com, per exemple, sentir-se acompanyat (per fer bicicletades per la ribera del riu Besòs), poder fer coses (jugar un partit de futbol 5 contra 5 o una excursió al Zoo amb altres famílies de l'escola) o aprendre habilitats (tocar una guitarra o un altre instrument musical), entre d'altres. I, d'altra banda, els grups ens permeten tenir una certa identitat grupal, un "nosaltres", que fa de mediador entre el "jo" i la meua comunitat (o barri).

Fonamentalment parlem de grups que es basen en relacions d'amistat o familiars, que es vinculen amb altres persones per temes molt concrets i que bàsicament tenen per objectiu satisfer necessitats internes del grup mateix, de manera que la mirada cap enfora, cap a la resta de la comunitat, és escassa. A més, solen ser grups relativament petits, de tres a vuit persones, encara que podem trobar grups més grans, com un grup de quinze persones que van a caminar per fer una mica d'esport, baixar el colesterol i passar una bona estona.

Presenten formes d'organització i funcionament molt diverses i autònomes, i rarament es connecten amb altres actors de la comunitat o del barri. Per tant, cal evitar parlar de grups *no organitzats*, perquè d'organització en tenen (de formes diverses, creatives o informals), tot i que no tenen una vinculació juridicolegal o no són una associació o una entitat.

Entenem que el **capital social grupal** fa referència a l'existència o no de grups (formals i informals) dins una comunitat que poden donar suport o resoldre necessitats concretes de part de les persones que són membres d'aquesta comunitat, i que, com dèiem, poden anar des d'organitzar les activitats d'esbarjo d'infants fins a estratègies de suport social perquè tothom tingui els àpats necessaris cada dia. Són grups que miren cap endins, en el sentit que tracten de donar resposta a necessitats que tenen els membres del grup mateix. Així, podríem dir que un barri o una comunitat té un fort capital social grupal quan conté un nombre alt d'aquesta tipologia de grups i pot tenir facilitat per anar creant-ne de nous. El capital social grupal constitueix els maons de la vida comunitària.

Entenem que el **capital social comunitari** fa referència a l'existència o no de grups (formals i informals) enxarxats dins la comunitat (o barri), i a la capacitat que poden tenir les persones, els grups, les entitats, les associacions i els serveis per poder trobar objectius conjunts que vagin més enllà de cadascú i per treballar plegats. Així, podríem dir que un barri té un capital social comunitari fort quan es troba amb un xarxa rica d'actors amb tradició i capacitat per treballar plegats en la consecució d'objectius conjunts. El capital social comunitari és la dimensió relacional de l'acció comunitària.

Així doncs, cal assenyalar que un barri o territori **esdevindrà comunitat** si promou i dinamitza el seu "capital grupal": **persones i grups que contribueixen al desenvolupament d'accions (generalment grupals) que donen respostes a necessitats dels membres del grup**. D'altra banda, un barri o territori **esdevindrà una comunitat apoderada** si promou el contacte i el treball conjunt entre les persones i els grups que enforteixen l'acció comunitària i estableix **accions comunes per assolir objectius de canvi compartits que van més enllà del grup mateix**, és a dir, si promou el "capital social comunitari". L'acció comunitària ha estat més orientada cap a la promoció d'aquesta comunitat apoderada, però ha oblidat el potencial que podien oferir els grups informals de la comunitat en aquest objectiu.

Són exemples de *capital grupal* els següents:

- **Persones (homes i dones en edat adulta) que coincideixen a l'hora de treure a passejar els animals de companyia, que s'organitzen i fan sortides a la muntanya els caps de setmana, per exemple.**
- **Adolescents i joves (majoritàriament homes) que coincideixen a les pistes esportives recurrentment i organitzen partits i competicions que generen vincles d'amistat i rivalitat.**
- **Gent gran (homes i dones) que surten a caminar junts periòdicament.**
- **Grups de mares i pares que queden a la mateixa hora al parc amb els fills i filles per fer-se companyia mentre els cuiden.**
- **Persones que intercanvien sabers, per exemple, aprendre a tocar instruments musicals.**

Són exemples de *capital comunitari* els següents:

- **Persones, grups i entitats que treballen plegats per organitzar la Setmana de l'Esport al barri.**
- **Una plataforma que reuneixi entitats, grups i persones que treballen per donar suport a un banc d'aliments en un barri.**
- **Persones, grups, entitats i serveis públics que treballen en el marc d'un pla comunitari.**

Entenem que l'acció comunitària ha de posar energia tant en la construcció de grups que donen resposta a les necessitats que senten les persones que el componen (promoure capital social grupal) com en la construcció d'objectius conjunts que ajudin aquest grups a treballar plegats (promoure capital social comunitari). Des d'aquesta premissa, entenem que la metodologia que proposem en aquesta guia ens ha de servir per poder connectar amb el capital social grupal del barri per enfortir el capital social comunitari, com a promoció de la voluntat relacional de l'acció comunitària en la qual estem immersos.

2. PER QUÈ CAL CONSIDERAR la vida social i comunitària informal en la dinamització i la promoció de l'acció comunitària

Constatem que les persones i els grups informals no han estat prou ben identificats i mobilitzats en el marc de les estratègies més habituals d'acció comunitària en entorns urbans com el de la ciutat de Barcelona i els seus barris. Les raons segurament són diverses i, sense intenció d'enumerar-les totes, en destaquem algunes que hem pogut contrastar:

Situacions que porten a una deficient identificació de les persones i grups informals

- **Manca de recursos (de temps i econòmics) per destinar a l'energia i la feina que requereix la dinamització de persones i grups informals en els entorns comunitaris.**
- **Desconeixement d'estratègies metodològiques per conèixer i dinamitzar aquesta vessant de la vida social i comunitària.**
- **Delimitació de territoris on calgui promoure accions comunitàries d'una dimensió o escala massa gran, fet que dificulta la feina amb les persones i els grups informals, perquè n'hi ha una gran quantitat en entorns diferents.**
- **Certa tendència a considerar que les entitats i les associacions d'un territori són "representatives" de la globalitat de la població o a creure que són suficientment representatius de la diversitat d'un territori els actors socials tradicionals, sense valorar l'evolució poblacional dels territoris ni la seva diversitat creixent.**
- **Certa tendència a "agilitzar" les accions comunitàries mobilitzant els actors socials més visibles, accessibles i participatius.**

Per fer autocrítica, en ocasions hem identificat aquestes persones i grups en els mapes socials (*sociogrames*) que hem establert els promotors de l'acció comunitària, però no hem pogut (sabut) dedicar ni el temps ni l'energia necessària per incorporar-los a les accions comunitàries.

Tot i aquesta tendència, cal reconèixer i destacar que a la ciutat de Barcelona hi ha bons exemples d'accions comunitàries amb persones i grups informals. Destaquem alguns d'aquests exemples, de nou sense intenció de ser exhaustius i només a títol il·lustratiu:

- Grups de dones pakistaneses que s'apleguen al voltant del Grup de Dones de la Trinitat Vella.
- Grups de joves amb els quals es treballa al voltant de les pistes esportives de la via Favència del Verdum.
- Grups de persones equatorianes que s'apleguen per jugar a voleibol a les pistes del Campillo de la Virgen a Torre Baró.
- Grup de famílies, sobretot mares, que tenen un espai de criança compartida al barri de la Verneda.

Proposem que cal tenir en compte la vida social i comunitària informal per a la dinamització i la promoció de l'acció comunitària pels motius següents:

Per què cal considerar social i comunitària informal

(1) Les persones i els grups informals són ciutadania i cal reconèixer-los com a part potencialment activa de les comunitats.

(2) Representen una oportunitat per ampliar els relats, les formes i les inèrcies dels actors socials més “visibles” o “visibilitzats”. Ens informen d’altres maneres de viure i comparteixen nous relats sobre els territoris, altres maneres de cultivar i teixir comunitat(s), i altres formes d’organització més orgàniques i quotidianes, que permeten resoldre les necessitats que sent part de la població.

(3) Les persones i grups informals també són maons de “l’edifici comunitari”: sense grups no hi ha comunitats i les comunitats més resistents, o resilients, són les que donen la benvinguda i s’interconnecten amb una diversitat d’actors més gran.

(4) Garantir el treball comunitari amb aquestes persones i grups informals no vol dir deixar de banda el treball amb les associacions i les entitats: són estratègies de treball complementari que ens permetran comprendre millor el context comunitari on es volen impulsar les accions comunitàries.

En resum, anem a buscar aquestes persones i grups perquè volem **incorporar a l’acció comunitària que estem impulsant les seves visions sobre la història, la vida social i comunitària, l’organització, els problemes o les oportunitats** del barri o el territori en el qual estem treballant, i perquè **creiem que són una oportunitat** per a l’acció comunitària de la qual formem part.

3. QUAN ÉS MILLOR CONÈIXER la vida social i comunitària informal

Conèixer la vida social i comunitària informal és important sempre que els promotors de l'acció comunitària es troben en algun dels casos següents:

(1) Territoris on no hi ha associacions ni entitats formals actives.

(2) Territoris on les associacions i les entitats són escasses i aparentment dèbils o poc representatives de la diversitat del conjunt de la població.

(3) Territoris on es vol impulsar una estratègia d'enfortiment del conjunt de grups ("maons") que poden contribuir a una xarxa o sistema comunitari més inclusiu i divers.

Per conèixer la vida social i comunitària informal proposem un conjunt de principis metodològics d'aplicació flexible:

(a) Tenir intencionalitat i proactivitat, és a dir, **"ho volem fer i ens posem en marxa"**. Si volem anar a trobar gent "diferent", el primer que hem de tenir clar és que aquesta és la nostra intenció, la nostra voluntat, la nostra estratègia i, seguidament, que hem de sortir a cercar-la, hem de ser proactius. No podem esperar que aquests grups "informals" vinguin al nostre local, com no han vingut fins ara, d'altra banda. Per aquest motiu, cal que incloquem en la nostra agenda quotidiana temps i energia per tirar endavant aquesta tasca.

(b) Modificar les nostres formes habituals de treballar o **"si vols que passin coses diferents, has de fer coses diferents"**:

- Observar allò que habitualment no observem revisant la nostra manera d'observar i d'entendre el que observem.
- Parlar amb qui no parlem o aprendre a parlar de maneres diferents.
- Escoltar a qui no escoltem o aprendre a escoltar els que són diferents.

Un exemple sobre com portar a la pràctica aquest principi és evitar parlar només amb les persones que són informants habituals d'un territori, a qui recurrentment se'ns adreça quan arribem a un territori determinat. Podem parlar, en el **marc del comerç de proximitat**, per exemple, amb la persona encarregada de la fleca, la persona encarregada del bar on observem molta afluència de gent, la persona encarregada de la carnisseria halal o la persona que coneix quins són els pisos de lloguer o en venda, entre d'altres. Podem parlar amb **altres persones "expertes" del territori**, com ara la persona que condueix el bus de barri o la que reparteix les cartes als domicilis. Podem parlar amb gent que ens trobem **als espais públics recurrentment, com**, per exemple, les famílies que són cada tarda al parc amb els nens i nenes. També podem parlar amb persones que són **als serveis públics del barri**, per exemple, les que fan cua per anar al metge dins el CAP, etcètera.

(c) **Tenir presència i paciència**, garantir el temps, la flexibilitat i els recursos necessaris que requereix la dinamització de persones i grups informals en els entorns comunitaris o **"el bon plat demana foc lent"**:

- Cal tenir paciència i no voler córrer massa. Per exemple, cal respectar els ritmes dels actors comunitaris, adaptar-s'hi i emmotllar-s'hi, no a la inversa. Potser estem acostumats al fet que la junta de l'associació de veïns i veïnes es reuneixi cada dilluns a la tarda i no tant al fet que el grup de joves que queden per aprendre a tocar instruments es reuneixi quan els va bé i es coordinin per WhatsApp.
- No per anar més ràpid arribarem abans. Ens estem impregnant d'una realitat "nova": hem de deixar temps per fer-la nostra, per aprendre a mirar-la, per entendre-la. Hem de deixar-nos temps per descobrir-la i aprendre a ser pacients amb la familiarització de les persones i els grups del barri.

La dinamització i la promoció d'accions comunitàries necessita que hi hagi presència, estar en contacte amb la gent i amb els grups, per construir vincles, per construir confiança i relació. I per això cal que dediquem temps per ser-hi presents i paciència per adaptar-nos a la realitat en la qual ens estem inserint.

(d) Donar la benvinguda a l'aprenentatge constant o "mirem els altres per aprendre i incorporar els seus sabers":

- Cal una actitud plena i conscient d'aprenentatge en relació amb la diversitat i la complexitat de l'entorn en què tindrà lloc l'acció comunitària.
- Cal evitar caure en etiquetes simplificadores d'una realitat diversa i deixar de banda els prejudicis i els estereotips freqüents pel que fa a la participació dels col·lectius.

Un exemple sobre com portar a la pràctica aquest principi és aprofitar tot el que puguem aprendre sobre la via comunitària amb els actors amb els quals ens relacionem: per exemple, el que podem aprendre de les formes d'organització i dels temes d'interès del grup de joves que queden al parc per fer activitats esportives. Això ens pot ajudar a connectar amb altres joves, encara que no hem de caure en el parany de creure que ens ajudarà a connectar amb tots els joves del barri. De joves, al barri, n'hi ha molts i molt diversos.

(e) Respectar la intimitat i la privacitat dels grups informals o "potser no ens volen a prop":

- Tot i l'agenda dels promotors de l'acció comunitària d'articular i connectar els diversos grups, potser els grups "no volen" fer-ho o ja estan bé en la situació en què es troben.
- No cal forçar "artificialment" les situacions.
- És bo explorar els interessos i les motivacions dels grups informals per després articular-los, si escau.

Un exemple sobre com portar a la pràctica aquest principi és respectar els ritmes de les persones i dels grups informals i no voler forçar artificialment ni la seva organització ni la seva participació més enllà. Potser amb sortir a passejar conjuntament en tenim prou, de moment.

4. COM PODEM IDENTIFICAR I CONÈIXER LA VIDA SOCIAL I COMUNITÀRIA INFORMAL I APROPAR-NOS-HI

Sugerim el **procés d'aproximació** cíclic i iteratiu següent per abordar la vida social i comunitària més enllà de la que es produeix en la participació formal.

(1) Punt de partida

Interrogants/objectius que cal treballar

El primer pas del procés és el més estratègic i important per assegurar que tingui un mínim de garanties quan es posi en pràctica. Consisteix a establir el nostre punt de partida. Els interrogants o els objectius que cal que treballem són els següents:

- Per què i per a què volem conèixer la vida més enllà de la participació formal, o quines són les voluntats dels promotors del procés?
- Quins recursos es destinaran a aquest projecte (lideratges, temps, recursos professionals, materials, etcètera)?
- I, en el cas que sigui una acció vinculada a una acció comunitària existent prèviament, com encaixa aquesta iniciativa en l'acció comunitària en la qual estem? O com incorporarem els resultats a l'acció comunitària en curs?

Principals accions que cal emprendre

(1) Abordar els interrogants inicials: Els promotors d'aquesta iniciativa han d'abordar els interrogants anteriors i garantir que es comparteixen amb els aliats potencials del projecte, per exemple, organitzant reunions amb professionals dels serveis públics del barri o amb xarxes veïnals amb les quals es col·labora habitualment. Que vulguem contactar amb la xarxa comunitària informal no vol dir que no puguem parlar amb el teixit social amb el qual es treballa més habitualment. És cert que no podem esperar eternament sumar-hi tothom, però sí que hem de tenir la proactivitat d'intentar sumar com més gent millor des de bon començament. Aquestes trobades són una oportunitat per donar a conèixer el projecte (i el seu interès) i reconèixer i incorporar els sabers dels actors comunitaris amb els quals treballem habitualment.

(2) Establir una proposta compartida: Una vegada aquests interrogants de partida hagin estat treballats, des del lideratge del procés cal establir una proposta compartida on es detallin els objectius pactats entre els promotors i els principals aliats en el context. En aquest moment es pot valorar incorporar recursos professionals externs, si amb els recursos professionals interns no es pot donar resposta a les feines que comporta la iniciativa. És a dir, hem de tenir una proposta contextualitzada, que almenys (i encara que la seva aplicació sigui flexible) indiqui el temps, l'àrea geogràfica delimitada, els recursos necessaris i disponibles i les passes per arribar al final del camí.

Calendari ideal

Entre quinze dies i un mes i mig. Depèn del nombre de reunions que hàgim de fer amb els actors comunitaris, de si comptem amb un equip extern o no, i dels recursos propis disponibles.

Aprenentatges

En volem destacar tres:

El primer és que **per al desplegament òptim del projecte cal considerar la dedicació d'un equip professional al llarg del procés**, és a dir, les persones que el tiraran endavant. Parlem d'*equip* perquè, al llarg del projecte, durem a terme tasques que és preferible que es facin en parelles, per exemple. En la mesura que sigui possible, és millor que sigui un equip i no una única persona qui tiri endavant tot el projecte.

El segon és que **calen recursos per dur a terme el projecte**: aquesta proposta implica una energia que no es pot afegir a la feina quotidiana que ja fem. D'aquesta manera, o s'alliberen recursos interns per dur-lo a terme o s'afegeixen recursos de fora. En qualsevol cas, entenem que l'equip ideal és el que incorpora les competències i les disposicions següents:

- (1) Coneixement d'estratègies i tècniques d'intervenció i d'anàlisi de base comunitària i participativa.
- (2) Capacitat per garantir un equilibri entre el rigor, l'adaptabilitat i la innovació davant la posada en pràctica d'estratègies i tècniques de base comunitària.
- (3) Habilitats socials i de comunicació.
- (4) Capacitat de síntesi de la informació generada.
- (5) Habilitat de treballar en equip.
- (6) Habilitat de negociació entre diversos actors comunitaris.
- (7) Disposició del temps necessari per assumir les tasques requerides al llarg del procés.

El darrer aspecte és que, idealment, **és necessari que l'equip de professionals que generi el vincle amb els grups informals sigui el mateix que facilitarà l'acció comunitària posteriorment**.

Aquesta intervenció, com totes les vinculades a l'acció comunitària, implica interactuar amb moltes persones i grups, una dimensió relacional que representa el *capital relacional* que serà la base de les accions comunitàries posteriors. Cal garantir que aquest capital romangui entre l'equip de professionals que posteriorment facilitarà l'acció comunitària en el context. En aquest sentit, podem optar per dues estratègies:

- Que sigui el mateix equip de professionals que genera el vincle el que més tard durà a terme les accions comunitàries.
- O bé, també és interessant donar la benvinguda a equips o a estratègies mixtes entre professionals "externs" i professionals del "territori", tot garantint espais de transferència entre els diversos perfils i facilitant el traspàs del *capital relacional* dels equips de professionals externs cap als equips del territori, per exemple, organitzant i dinamitzant espais conjunts (la devolució dels resultats pot ser una bona excusa).

(2) Familiarització

Interrogants/objectius que cal treballar

El segon pas del procés té com a objectiu principal que l'equip comenci a impregnar-se del territori i de la seva vida social i comunitària, fent conegut allò desconegut. Entenem la familiarització com una actitud imprescindible davant l'acció comunitària i com un pas previ a la recerca exhaustiva de grups i persones que construeixen la comunitat "de manera informal", és a dir, que fan vida de barri.

Principals accions que cal emprendre

(1) Obtenir plànols del territori o l'espai físic delimitat (per exemple, plànol del barri). És necessari disposar de plànols del territori en format gran (A3 o més). Aquests plànols ens han de permetre anar anotant el que respirem en les primeres passejades que fem pel barri: distàncies, punts "calents" d'activitat comunitària, etcètera. Com més gran sigui el plànol, més fàcil serà detallar-hi els espais i compartir-ho amb tot l'equip. També ho podem fer en formats digitals amb plànols virtuals.

(2) Definir els sistemes d'enregistrament de la informació i les impressions que es generaran a partir d'aquesta primera familiarització amb el territori que volem explorar. Per exemple, en el cas dels processos "¿Solos en la plaza?" i "¿Solos en la Trini?" es va optar per identificar sobre els plànols dels barris les zones i les distàncies, i també es van fer unes primeres fotografies amb telèfons mòbils que es van posar en comú entre l'equip de treball.

(3) Primers contactes amb el territori: L'equip pot fer dues o tres passejades *lliures* per familiaritzar-se a partir dels plànols de què disposa i conèixer l'orografia, les distàncies a peu reals, els espais públics, els parcs, les zones de pas, els equipaments i serveis principals, els comerços, els bars, els transports, etcètera.

(4) Establir les zones de referència per l'observació: A partir dels primers passejos, l'equip pot generar unes primeres hipòtesis sobre les zones principals del barri o del territori on caldria explorar la vida social i comunitària. Un primer criteri que ens pot servir per delimitar les zones és la presència d'aquesta vida. Aquestes hipòtesis es poden traslladar visualment als plànols o als mapes del territori, conjuntament amb les fotografies fetes per l'equip. Podem utilitzar criteris per fer la divisió, per exemple, segons si són zones que es puguin veure en dues hores de passejada o bé perquè concentren més o menys activitat comunitària.

(5) Passejar acompanyats. Després de les passejades *lliures*, pot ser interessant passejar una o dues vegades acompanyats d'*informants clau*. Entenem com a informants clau les persones que viuen o treballen al territori delimitat i són *expertes* en la seva vida social i comunitària. Llavors, la familiarització comença a incorporar una dimensió narrativa a partir dels relats sobre el territori que comparteixen els i les informants clau: històries, experiències comunitàries, vivències sobre les transformacions del territori i descobriment dels actors que protagonitzen la vida social i comunitària.

Els i les informants clau que van ser escollits en el cas dels processos "¿Solos en la plaza?" i "¿Solos en la Trini?" van ser: dones participants d'un grup d'història viva, la presidenta de l'associació que gestiona el casal de barri i un educador de carrer que feia més de cinc anys que era al barri.

(6) Contrastar les impressions i les informacions generades en aquesta fase del procés amb altres actors comunitaris en espais com taules tècniques i ciutadanes, per acabar d'ampliar, verificar i comprovar la informació generada.

Acabarem aquesta primera aproximació quan tinguem:

- Una primera idea del que significa la zona o el barri que s'ha d'explorar.
- Una primera hipòtesi contrastada sobre com podem dividir el territori per organitzar els desplegament de les observacions posteriors.
- Una primera hipòtesi sobre les zones on hi ha vida social i comunitària que cal observar i conèixer amb més profunditat.

Temporització ideal

A aquesta fase de familiarització, val la pena dedicar-hi l'esforç que es mereix. I ho diem perquè sovint s'hi passa massa ràpid o tenim massa pressa perquè hem de "fer coses".

Podem calcular entre tres i sis setmanes per dur a terme aquesta etapa, depenent de la grandària de l'àrea que s'hagi d'explorar i del nombre de membres de l'equip que participin en el projecte.

Aprenentatges

Aquest tipus de projectes demanen ritmes lents i orgànics.

Val la pena dedicar temps a aquesta primera familiarització: no només es tracta de dedicar hores a familiaritzar-nos amb l'entorn i el que hi passa (passejar, mirar, escoltar, sentir, descobrir, sorprendre'ns), sinó també deixar passar prou temps perquè assimilem el que estem veient i sentint. Els éssers humans necessitem temps per aposentar allò que estem vivint, allò que estem veient. Ens trobem en un moment en el qual, molt clarament, el que fem és una inserció en un ecosistema que ens afecta i travessa igual que a les altres persones. No es tracta d'anar-hi cada dia, matí, tarda i nit (perquè arriba un punt en què no veiem res) sinó d'anar intercalant matins, tardes i nits en dies diferents.

L'actitud de familiarització amb els entorns comunitaris hauria de ser inherent a qualsevol esforç de promoció de l'acció comunitària.

Sovint comencem les nostres accions comunitàries "convocant" els actors comunitaris, esperant que participin en els espais que els facilitem. Poques vegades abans de convocar ens permetem un exercici de familiarització directa amb el context real on volem promoure les nostres accions comunitàries. Del desenvolupament d'aquest projecte hem extret la intuïció que aquest podria no ser un mal començament per a una acció comunitària.

La divisió (o no) del territori que es vol explorar per zones ha de ser flexible.

Hem après que, per ser exhaustius i sistemàtics en les nostres observacions, de vegades és necessari segmentar o dividir el territori en àrees més abastables (per exemple, quan anem a passejar, de vegades no podem cobrir tot el barri d'una vegada, si volem connectar amb els detalls). Potser cal fer zones més petites per fer més operativa la tasca de la recerca. El criteri per fer aquestes zones està marcat per dues variables: l'extensió de la zona i el grau d'activitat social i comunitària observable, però sempre aplicant un principi de flexibilitat, perquè aprenem a mesura que avancem. Per exemple, en el procés "¿Solos en la Trini?" originàriament es van establir quatre zones que, després, es van agrupar en dues, perquè la vida social i comunitària i l'extensió del territori, juntament amb la familiarització de l'equip, ho van aconsellar.

És important que les passejades inicials es facin en parelles o en equip.

Les primeres familiaritzacions amb els territoris es poden enriquir si es contempla la dimensió d'equip; passejar en parelles, com a mínim, ens permet anar contrastant el que observem i, més tard, posar a prova els instruments que hem anat creant per recollir la informació que anirem generant al voltant del projecte. Aquest és un exercici que representa una oportunitat per millorar i ajustar el projecte i els seus instruments a la realitat que mirem de comprendre.

(3) Passejar i mirar el nostre entorn

Interrogants/objectius que cal treballar

El tercer pas del procés té com a objectiu l'observació intensa i extensa de la vida social i comunitària de l'entorn comunitari que es vol explorar. Aquesta observació es pot dur a terme a través d'observacions no participants a una certa distància, sense entrar en contacte amb la gent, el que en paraules tècniques es coneix com a *tècnica de la deriva* o, més col·loquialment, *passejar* o *deambular*.

L'objectiu d'aquesta etapa és establir un mapa sistemàtic de l'entorn comunitari en què es detectin els grups informals amb els quals es conversarà en l'etapa següent del projecte. És a dir, primer intentarem tenir una visió tan extensa i exhaustiva com sigui possible de la vida dels grups informals i, més tard, en la propera fase de converses, tan profunda i aclaridora com sigui possible.

Principals accions que cal emprendre

(1) Definir els sistemes per enregistrar la informació que es generarà

Cal definir els sistemes d'enregistrament de la informació. En el cas dels processos "¿Solos en la plaza?" i "¿Solos en la Trini?", per exemple, es va optar per combinar tres formes d'enregistrament de la informació:

1. Dos formularis³ en línia, del tipus *Google Form*, per poder enregistrar la informació i les reflexions resultants de les passejades (observacions no participants): un primer formulari per anotar la informació relativa als grups informals objecte d'observació i un segon formulari per recollir la reflexió global sobre la passejada o l'observació no participant⁴, que es pot contestar en acabar la sessió. El resultat serà un formulari per a cada grup informal observat i un formulari de valoració de cada passejada o sortida d'observació no participant en l'entorn comunitari.
2. Un programa o aplicació que permeti enregistrar els desplaçaments duts a terme en l'entorn comunitari. Aquests desplaçaments es traslladaran al plànol del barri, on es mostraran els camins recorreguts i altres dades d'interès, com la distància i les zones cobertes. Podem fer servir, per exemple, una aplicació de *running*.
3. Realització de fotografies dels grups informals detectats o dels espais de més vida social i comunitària. Les fotografies es poden fer amb qualsevol telèfon mòbil i vincular-lo al programa o a l'aplicació utilitzats per enregistrar les passejades.

(2) Crear una taula amb els horaris, les zones i les persones de l'equip per garantir l'observació sistemàtica de l'entorn comunitari

Per garantir una visió intensa i extensa de l'entorn comunitari caldrà garantir la realització de passejades (observacions no participants) en franges horàries i dies de la setmana diferents. En aquest sentit, cal assegurar les observacions no participants els matins, les tardes i les nits en dies laborables i també en cap de setmana. Una possibilitat és fer les passejades en dos dies laborables, dissabtes i diumenges en horaris de matí, tarda i nit; aquesta última franja només divendres i dissabtes.

(3) Complementar les passejades amb entrevistes a informants clau de l'entorn comunitari

Per potenciar l'acció d'observació no participant a través de les passejades, en aquesta etapa pot ser d'interès fer entrevistes a informants clau de l'entorn comunitari (entre quatre i sis entrevistes, per exemple). En aquest cas, els i les informants clau són les persones que estan en contacte amb la part de la vida social i comunitària que ens interessa observar, les persones que coneixen els grups informals d'interès i que, per tant, poden influir en l'organització de les passejades. Per exemple, les persones entrevistades poden ser cambrers i cambreres dels bars, dependents de les farmàcies o els mercats, carters i carteres, o conductors i conductores del bus de barri, etcètera, en definitiva, persones que tenen accés a informació sobre grups informals de la comunitat, perquè poden parlar amb molta gent al llarg del dia o perquè es mouen i els veuen cada dia.

3 i 4. Podeu veure un exemple de les preguntes utilitzades a l'apartat 6 "Annexos: materials d'utilitat i tècniques de suport per considerar la vida social i comunitària més enllà de la participació associativa".

(4) Garantir la sistematització i la visualització dels grups informals d'una manera operativa

Per acabar aquesta etapa, hauríem de sistematitzar un llistat d'espais, horaris i grups observats i buidar i analitzar les dades recollides d'una manera comprensible. Podem elaborar un primer informe del projecte amb dades sobre les activitats comunitàries "descobertes", així com les impressions sobre la vida comunitària que hem anat extraient de cada zona explorada.

Temporització ideal

Calculem entre quatre i vuit setmanes, depenent de l'extensió del barri, l'energia de l'equip i el que ens anem trobant. De tota manera, en la mesura de les possibilitats, estaria bé poder-ho fer també a l'hivern i a l'estiu, ja que la vida comunitària als barris pot ser força diferent en aquestes dues estacions i, per extensió, també ho seria el resultat de la nostra recerca.

Sempre que sigui possible, és millor dur a terme les passejades d'una manera esglaonada (espaiades en el temps) i poder compartir les impressions que es van generant en l'equip, ja que això ens permetrà ajustar el protocol d'observacions, de zones per observar, d'horaris, etcètera.

Aquesta fase és la que requereix més temps i energia de tot el projecte i és important que siguem exhaustius en l'observació sistemàtica de tot el barri.

Aprenentatges

Passejar no vol dir sortir desesperadament a trobar gent en l'entorn comunitari.

Passejar no és compatible amb sortir a la recerca ràpida d'allò que volem observar. Essencialment, vol dir deixar-se anar orgànicament, aturar-se i estar tranquils i centrats en allò que fem, per poder copsar tot el que mirem, escoltem i sentim. Passejar vol dir seure en un banc a impregnar-se de la vida que ens envolta, per exemple. I hem d'aprendre a fer-ho, perquè estem més acostumats a córrer que no pas a passejar per les ciutats. Recordem que pel fet d'anar més ràpid no s'arriba abans.

Passejar també requereix un espai de reflexió a posteriori.

Cal preveure espais de reflexió amb l'equip, sobre les passejades; el formulari que s'ha esmentat abans ens pot ajudar en aquest exercici. La reflexió permet ajustar *ad hoc* l'estratègia d'observació no participant, ja que s'adapta al coneixement que s'està generant. Ens permet aprendre sobre allò que estem fent i ens permet cohesionar l'equip de treball i compartir les nostres inquietuds i descobriments.

Passejar implica una certa flexibilitat.

Tot i establir una taula d'organització de les passejades (observacions no participants), tal com indicàvem més amunt, hem d'adoptar un criteri de flexibilitat davant situacions que poden ser d'interès, com l'observació de grups informals als marges de l'entorn comunitari, de grups que transiten d'un barri a un altre o de grups que arriben a un espai públic en el moment en què es tanca l'observació, per exemple.

Abans de passejar cal garantir que tot està a punt.

Abans de la passejada cal revisar que tots els sistemes d'enregistrament estiguin a punt: bateries, targetes de memòria, etcètera. També cal anar equipat correctament, perquè passejar diverses hores a l'espai públic, en especial a l'hivern, requereix una indumentària adequada, sobretot si es vol gaudir de la passejada en lloc de patir-la.

(4) Converses amb els grups informals

Interrogants/objectius que cal treballar

El quart pas de la metodologia que proposem té com a objectiu fonamental establir converses amb els grups informals identificats en l'etapa anterior. Es tracta d'una observació participant, perquè l'equip accedirà a la situació quotidiana dels grups i mirarà de mantenir-hi una conversa per conèixer quina és l'activitat que fan i com aquestes activitats contribueixen a la vida social i comunitària de l'entorn. És a dir, en aquest pas, mirarem d'engegar una estratègia de porta freda amb els grups identificats prèviament i (també) amb altres actors comunitaris que puguin ser del nostre interès. En les dues experiències que hem portat a terme prèviament, també hem aprofitat aquesta etapa per seguir una estratègia "més expansiva", orientada a conversar amb veïns i veïnes en general.

Principals accions que cal emprendre

(1) Definir els sistemes per generar i enregistrar la informació de les converses

En el cas del procés "¿Solos en la Trini?" es van definir dos sistemes:

1. Protocol de preguntes per fer durant les converses, és a dir, les preguntes que van orientar les converses ⁵.
2. Gravació de les converses amb consentiment informat. Totes les converses es van enregistrar amb gravadora i es va demanar el consentiment informat a les persones que van accedir a les converses.

(2) Cercar els grups informals

Cal cercar sistemàticament els grups informals identificats prèviament en l'entorn comunitari i mirar de mantenir-hi converses. Totes les converses s'han d'acabar preguntant a les persones amb les quals s'ha conversat si volen conèixer els resultats del projecte; si ho volen, se n'anotaran les dades de contacte. Hem de dir que en cap dels dos projectes no vam poder contactar amb tots els grups detectats prèviament, per evitar tenir la sensació que, si no parlem amb tots, no ho estem fent bé.

(3) Complementar l'acció de conversar amb els grups informals detectats amb converses informals amb residents de l'entorn comunitari

Amb la voluntat d'ampliar els relats sobre la vida social i comunitària de l'entorn, podem aprofitar aquesta etapa del procés per establir converses no només amb els grups informals identificats prèviament sinó també amb persones que transiten per l'entorn comunitari, aprofitant la presència de l'equip i l'estratègia d'observació participant. En aquest sentit, en el cas dels processos de "¿Solos en la plaza?" i "¿Solos en la Trini?" s'han dissenyat dues estratègies:

- a. En el cas del procés dut a terme al barri de la Verneda Alta, "¿Solos en la plaza?", un dissabte al matí un equip de cinquanta persones, voluntaris i voluntàries vinculats als estudis de Psicologia Comunitària de la Facultat de Psicologia de la Universitat de Barcelona, es va distribuir per tot el barri i va establir i enregistrar converses amb la gent que es trobava al carrer; aquestes converses es van ampliar les dues setmanes següents amb grups d'entre vuit i deu estudiants que matins i tardes van fer més converses amb veïns i veïnes, de manera que es van enregistrar un total de 423 converses.
- b. En el cas del procés desplegat al barri de la Trinitat Nova, "¿Solos en la Trini?", al matí, a la tarda i a la nit durant tres setmanes es van ubicar dos sofàs en diverses localitzacions del barri, identificades prèviament a partir de la informació extreta amb aquest objectiu en les passejades de la fase anterior. Un equip de tres persones per cada sofà convidava veïns i veïnes a seure-hi i parlar sobre el barri i la seva vida social i comunitària. Es van enregistrar 653 converses.

5. Podeu veure un exemple de les preguntes utilitzades a l'apartat 6 "Annexos: materials d'utilitat i tècniques de suport per considerar la vida social i comunitària més enllà de la participació associativa".

(4) Sistematitzar la informació generada per fer-ne l'anàlisi i la devolució posterior

Una vegada s'ha generat tota la informació, en aquesta etapa del projecte caldrà sistematitzar-la per fer-ne l'anàlisi i la devolució posterior. Per exemple, en el cas de les converses enregistrades amb els grups informals, es pot optar per transcriure els àudios creats i fer-ne l'anàlisi amb tècniques d'anàlisi de dades qualitatives, com ara l'anàlisi temàtica, és a dir, anar agrupant les idees que van sortint a les converses en temes, com, per exemple, els factors que faciliten la participació o que la dificulten. Aquesta anàlisi permet generar mapes amb els principals temes identificats en el conjunt de la informació obtinguda i fer més comprensible tot allò que hem trobat en el projecte. En el cas de les converses sense registrar, cal preveure que les persones que les mantenen omplin un qüestionari just després que s'hagin produït. En aquest qüestionari anotaran les principals idees recollides; aquestes dades també es poden analitzar aplicant la tècnica d'anàlisi temàtica o l'anàlisi que es consideri oportuna. Cal ser conscient de la capacitat de l'equip d'enregistrar la informació que obtenim de les converses i l'energia per fer-ne l'anàlisi posterior. Correm el risc de generar més informació de la que puguem manejar després.

Temporització ideal

Aquesta etapa de converses pot durar entre un i dos mesos, depenent de si "només" parlem amb els grups detectats prèviament (i del nombre de grups) o de si aprofitem per organitzar converses amb la ciutadania en general.

Aprenentatges

De vegades, la gent que ens trobem no vol conversar.

Iniciar una conversa amb una persona o persones que no ens coneixen no és fàcil. Cal que ens presentem, deixem clars quins són els objectius de la conversa i per què hi volem parlar. En general, segons la nostra experiència, se'ns rebrà bé, però cal tenir en compte que hi ha persones que no volen parlar amb nosaltres; en aquest cas, cal respectar la seva disposició i agrair la seva franquesa.

Conversar no vol dir fer una enquesta.

Tot i que es disposi d'un protocol de preguntes que ens poden inspirar per a les converses, l'actitud que cal tenir en aquestes converses és d'obertura i flexibilitat. És necessari contribuir a generar un ambient distès i una escolta activa que permeti una interacció respectuosa i generativa entre l'equip i les persones amb les quals es conversa.

L'acte de conversar es pot entrenar.

És recomanable que l'equip faci jocs de rol sobre les converses abans de dur a terme les primeres. Així mateix, és recomanable generar un espai de reflexió i aprenentatge dins l'equip sobre les converses mantingudes, amb l'objectiu d'anar millorant i generant aprenentatges.

Conversar amb la ciutadania pot ser una oportunitat per incorporar altres actors als projectes.

En les propostes que hem dut a terme a la Trinitat Nova i la Verneda Alta hem incorporat prop de noranta estudiants del grau de Psicologia per conversar amb veïns i veïnes. Per què no podem incorporar estudiants de l'IES del barri? O membres de la xarxa comunitària amb qui ens relacionem habitualment? O professionals dels serveis públics del barri? Conversar amb la ciutadania pot ser una oportunitat per incorporar-la al projecte.

(5) Devolucions en el context

Interrogants/objectius que cal treballar

L'objectiu d'aquesta etapa és poder organitzar la devolució de la informació generada, fer-ne l'anàlisi i extreure les conclusions principals a les quals s'ha arribat en el marc del projecte. Es tracta de "tancar per obrir", com ens agrada dir, és a dir, tancar la feina que hem fet per obrir les possibilitats de treball amb aquesta vida comunitària que "hem descobert" i potencialment enriquidora de les accions comunitàries que estem tirant endavant. Des d'aquesta perspectiva, la devolució o devolucions han de permetre:

- Reconèixer la contribució de totes les persones que han ofert les seves idees, opinions i vivències. Convidar-les a formar part d'aquest espai i a poder-ne ser protagonistes.
- Tornar, de manera comprensible i assimilable, el conjunt de la informació generada al llarg del projecte. Utilitzar formes diferents de comunicar els resultats de la feina: per exemple, documents més sintètics i operatius, plafons, etcètera.
- Facilitar que les persones assistents a les devolucions s'articulin al voltant de la vida social i comunitària perquè continuïn contribuint a *fer barri*. Cal pensar en dinàmiques per enxarxar la gent que assisteix a les devolucions, és a dir, que hi hagi moments per trobar-se i reconèixer-se, formalment (en una dinàmica participativa en petit grup, per exemple) o informalment (prenent un suc o un cafè).
- Obrir possibles accions per on es pugui continuar aprofundint en el treball amb els grups informals, que els espais de devolució siguin també per recollir propostes per continuar treballant amb els grups detectats, per exemple.
- Esdevenir un punt de traspàs en el qual l'acció comunitària continuarà endavant, si l'equip que ha dut a terme la trobada de grups informals marxa de la comunitat. Facilitar el coprotagonisme en l'organització i el desenvolupament de la sessió o sessions de devolució, per exemple.

Principals accions que cal emprendre

(1) Preparar els resultats de l'anàlisi de la informació i les conclusions en formats accessibles i comprensibles per al públic en general. Utilitzar formats diferents per a públics diferents.

(2) Convocar les persones que han manifestat que volien conèixer els resultats dels projectes. Per això, és important que abans s'hagi agafat algun tipus de canal de comunicació àgil, per exemple, el correu electrònic o el telèfon mòbil.

(3) Dissenyar i organitzar l'acte en un espai de l'entorn comunitari idoni per a una sessió de devolució dinàmica i creativa. Recordem que, com dèiem a l'inici, si volem que passin coses diferents, hem de fer coses diferents.

(4) Aprofitar la sessió de devolució per recollir noves aportacions de les persones participants que contribueixin a continuar enfortint la vida social i comunitària de l'entorn comunitari.

Temporització ideal

Entre quinze dies i un mes, depenent de si fem una o diverses devolucions i de la capacitat d'elaborar la informació generada en l'etapa anterior de les converses.

Aprenentatges

Cal garantir espais de devolució propers i còmodes.

Acabem de generar un espai còmode per conversar en l'etapa anterior i intentem mantenir aquest mateix esperit en aquest tancament. Promovem el reconeixement i l'escolta activa, un clima càlid i acollidor i, sobretot, un ritme orgànic, un parèntesi en les corredisses que hem de fer cada dia. Ho agraïrem nosaltres i totes les persones assistents.

Cal que ens apropem allà on són els grups informals.

Com que parlem de grups que tenen “altres formes” i “altres llocs” de participació, si volem facilitar que puguin ser protagonistes de la devolució, hem d’apropar-la al seu context. Més que fer la sessió al centre cívic o al local de l’associació de veïns i veïnes, ens hem d’apropar al parc, a les pistes esportives o als altres espais identificats on conflueix la vida comunitària.

5. ANNEXOS: MATERIALS D'UTILITAT I TÈCNiques DE SUPORT PER CONSIDERAR LA VIDA SOCIAL I COMUNITÀRIA MÉS ENLLÀ DE L'ASSOCIACIONISME FORMAL

Annex 1. Protocol per a la sistematització de la informació de les passejades, extret del projecte “¿Solos en la Trini?”

Protocol d'observació de la Trinitat Nova

En primer lloc i molt important: dispositius electrònics carregats al 100%!

Es repartiran les tasques entre les dues persones observadores:

- Observadora 1: Recorda tenir sempre activada la ubicació del teu mòbil.
 - Activa el programa de registre de la deriva (recomanació: *Runtastic*) per deixar constància de la ruta.
 - Fes les fotografies dels possibles grups, utilitza el programa que consideris oportú: l'important és que disposis de la ubicació de les fotos que facis.
- Observadora 2:
 - Deixa preparat el Google Maps per poder copiar les localitzacions a l'apartat de geolocalització del formulari (si es pot, introdueix l'adreça aproximada).
 - Obre el formulari d'observació de possibles grups:
<https://docs.google.com/forms/xxxxxxx>

Una vegada acabada la deriva o el període d'observació:

1. Ompliu la “Valoració global de cada observació” entre les dues persones observadores: <https://docs.google.com/forms/xxxxxxx>.
2. Poseu nom a les fotografies dels grups que hàgiu fet, segons el format següent: data, posant primer el mes (mm) i després el dia (dd), per exemple (1031), seguit de la zona (Z1, Z2, etcètera), de la franja horària (M, T o N, on “M” és matí, “T” és tarda i “N” és nit) i del número o codi de grup que ha fet l'observació (G1, G2, etcètera). Exemple: 1031Z1MG3 (31 d'octubre, zona 1, matí, grup 3).
 - a. Pugeu les fotos a “drive > solos en la *trini > derives *TN > fotos derives”: <https://drive.google.com/xxxxxxx>.
3. Feu una foto del mapa i pugeu-la a la carpeta amb el nom: data (primer el mes i després el dia: 1031), la zona (Z1, Z2, etcètera) i la franja horària (M, T o N). Exemple: 1031Z1M (31 d'octubre, zona 1, matí). Guardeu els originals a: <https://drive.google.com/drive/folders/xxxxxxx>

Annex 2. Formulari d'enregistrament de grups, extret del projecte "¿Solos en la plaza?"

Formulari d'observació d'escenes d'interacció social

Observació no participant de la *Verneda Alta

1. Parella d'observació
2. Data
3. Número de la zona (marca'n només un)

1	2	3	4	5	6	7	8
---	---	---	---	---	---	---	---
4. Dia (marca'n només un)
 - Laborable 1
 - Laborable 2
 - Festiu 1
 - Festiu 2
5. Franja horària (marca'n només una)
 - Matí
 - Tarda
 - Nit
6. Número d'esdeveniment
7. Hora de l'esdeveniment
8. Geolocalització, lloc concret
9. Tipus d'esdeveniment (marca'n només un)
 - Escena
 - Lloc d'afluència de persones
10. Tipus d'activitat, escena (selecciona tot el que correspongui)
 - Conversar
 - Salutació
 - Fer esport
 - Jugar
 - Fer activitats comercials
 - Passejar
 - Fer activitats amb animals
 - No hi ha interaccions
 - Altres:
11. Hi ha alguna característica física rellevant en l'esdeveniment? (selecciona tot el que correspongui)
 - Il·luminació
 - Bancs
 - Zona verda
 - Brutícia
 - Amplitud
12. Quin tipus de serveis influeixen? (selecciona tot el que correspongui)
 - Comerços
 - Bars
 - Casals

- Escola
- Institut
- Metro
- Autobús
- *Bicing
- Altres:

11. Nombre aproximat de persones

12. Gènere (selecciona tot el que correspongui)

- Totalitat dones
- Majoria de dones
- Majoria d'homes
- Totalitat homes
- Mixt
- Altres:

13. Edat aproximada (selecciona tot el que correspongui)

- Infància (0-12)
- Adolescents (13-18)
- Joves (19-30)
- Adults (31-65)
- Persones grans (+65)
- Altres:

14. L'activitat sembla espontània o més aviat organitzada?

15. Hi ha algun conflicte notori?

16. Hi ha un ambient relaxat i de confiança?

17. Hora d'acabament de l'observació

18. Observacions

Annex 3. Formulari de valoració de la passejada extret del projecte “¿Solos en la Trini?”

Valoració global de cada observació a la Trinitat Nova

S'ha d'emplenar al final d'una etapa d'observació

1. Parella d'observació
2. Data
3. Número de la zona (marca només una zona)
1 2 3 4
4. Dia (marca'n només un)
 - Laborable 1
 - Laborable 2
 - Festiu 1
 - Festiu 2
5. Franja horària (marca'n només una)
 - Matí
 - Tarda
 - Nit
6. Número de la passejada
7. Alguna característica rellevant dels espais?
8. Quines impressions has tingut?
9. Observacions

Annex 4. Protocol per fer les converses, extret del projecte “¿Solos en la Trini?”

Protocol de converses TN

Els passos següents els podeu seguir per dur a terme la fase de converses:

Primer pas

Identificació general de l'entrevistador o entrevistadora, dia, hora i local (registra la conversa).
(A partir del mapatge que vam fer dels llocs amb més moviment, amb més vida comunitària, s'inicien les entrevistes.)

Segon pas

Primer → Acostament i identificació personal.

Com a investigadors i investigadores (nom) de la UB en la concreció del Pla de barris (la nostra activitat correspon al quart objectiu del Pla de *barri: “Apoderar els veïns i les veïnes per tal d'organitzar-se i establir objectius i actuacions de millora de la vida col·lectiva al barri, fomentant la participació d'entitats i veïnat en el desplegament i coproducció del Pla de barris”).

Segon → Indagació sobre la voluntat de col·laborar amb la demanda d'informació.

En aquest punt, cal posar en coneixement de la persona que caldrà obtenir un consentiment informat, i indicar la confidencialitat. A més, li oferim passar-li la informació i els resultats per correu electrònic.

Tercer pas

Preguntes de tipus flux (els fluxos constitueixen a ordenar l'entrevista vers la informació que es busca obtenir). Els fluxos es vinculen a les preguntes objecte del projecte.

Annex 5. Preguntes de les converses (i una manera de recollir la informació que se'n desprendgui) extretes del projecte “¿Solos en la plaza?”

Converses

Instruccions per als entrevistadors o entrevistadores

Quan feu una conversa en el territori, heu de compartir les informacions següents:

1. Aquest qüestionari s'emmarca en l'estudi sobre la vida social i comunitària. Ens interessen especialment les opinions de la gent que viu a la zona, però no descartarem les opinions dels qui viuen al barri encara que sigui fora de la zona d'interès.
2. Fa l'estudi un equip de la Universitat de Barcelona amb la col·laboració de l'Ajuntament de Barcelona.
3. La informació que estem recollint es tractarà en tot moment d'una manera confidencial, segons la Llei de protecció de dades,** és a dir, que la persona entrevistada està protegida per aquesta llei i en cap moment no s'utilitzaran les opinions que comparteixi amb nosaltres ni se'n donarà a conèixer la identitat.
4. Cal compartir la informació obtinguda amb les persones entrevistades, a les quals demanem que ens expliquin voluntàriament les opinions sobre la seva vida al barri. Si hi tenen interès i ens faciliten una forma de contacte, les convidarem a conèixer els resultats d'aquest treball el mes de juny.

** La llei que garanteix la protecció de dades és la Llei orgànica 15/1999, de 13 de desembre, sobre la protecció de dades de caràcter personal (LOPD).

Guió amb les preguntes

1. Quina relació té amb el barri? (selecciona tot el que correspongui)

- Resideix al barri.
- Treballa al barri.
- Passa molt temps al barri.
- No resideix ni treballa al barri, però hi passa moltes hores.
- Altres:

Dades personals de la persona entrevistada.

2. La persona entrevistada és... (marca només una resposta)

- Home
- Dona
- Altres:

3. Quina edat té? (marca només una resposta)

- Entre 18 i 25 anys.
- Entre 26 i 40 anys.
- Entre 41 i 55 anys.
- Entre 56 i 65 anys.
- Més de 65 anys.

4. Quin és el seu lloc de naixement? (marca només una resposta)

- Ha nascut a Catalunya.
- Ha nascut a la resta d'Espanya.
- Ha nascut fora d'Espanya.

5. Se sent del barri? (aquesta pregunta s'ha de plantejar si la persona entrevistada és a la zona 1 o 2, però si és a la zona 3, cal saltar-la; marca només una opció)

1 2 3 4 5

Em sento totalment del barri No em sento gens del barri

6. Com és la seva situació laboral? (marca només una resposta)

- Actualment treballa.
- Actualment no treballa.
- Està jubilat/ada.
- Està estudiant.
- Altres:

7. Quina és la seva situació familiar? (marca només una resposta)

- Solter/a.
- Casat/ada sense fills/es.
- Casat/ada amb fills/es.
- Solter/a amb fills/es
- Altres:

8. Quines de les activitats següents fa habitualment al barri? (la persona entrevistada pot escollir més d'una opció i si n'hi ha alguna que hi és i vol aportar una nova activitat, posa-ho al camp "Altres"; selecciona tot el que correspongui)

- Dormir
- Fer esport
- Jugar a l'espai públic (futbol, petanca, etcètera)
- Passejar
- Treure a passejar mascotes
- Conversar i relacionar-me amb els veïns i veïnes
- Portar els nens o nenes a l'escola
- Comprar
- Anar al parc amb els nens o nenes
- Anar a prendre alguna cosa
- Altres:

9. Coneix el casal de barri de la Verneda? (marca només una resposta)

- Sí
- No
- Altres:

10. Vol que l'informem dels resultats d'aquest projecte? (marca només una resposta)

- Sí
- No

11. Contacte per enviar informació (si la persona entrevistada contesta a l'anterior pregunta que vol rebre els resultats d'aquest projecte, cal demanar-li que ens doni un contacte perquè ho fem; pot ser un correu electrònic o un número de telèfon)

12. Li agradaria participar en futurs projectes? (marca només una resposta)

- Sí
- No

13. Observacions de la persona entrevistadora (alguna cosa que vulguis afegir?)

14. Segons la teva impressió... (selecciona tot el que correspongui)

- La persona entrevistada és una persona que s'ajunta amb altres persones del barri per fer coses en comú.
- La persona entrevistada mostra molt coneixement del que passa al barri, independentment que hi faci coses o no.
- La persona entrevistada mostra interès a vincular-se a activitats que es facin al barri.
- La persona entrevistada vol participar en alguna activitat futura del barri.
- La persona entrevistada no mostra interès a fer coses al barri.
- Altres:

Annex 6. Preguntes del formulari en línia: converses extretes del projecte “¿Solos en la Trini?”

Operació ChesterTrini

Formulari per bolcar la informació recollida

1. La persona amb la qual hem conversat viu o passa temps al barri? (marca només una resposta)
 - Sí
 - No
2. Fa alguna activitat en grup al barri de la Trinitat? (marca només una resposta)
 - No. Després de l'última pregunta d'aquesta secció, passa a la pregunta 6.
 - Sí. Després de l'última pregunta d'aquesta secció, passa a la pregunta 9.
3. Gènere de la persona amb qui hem conversat (marca només una resposta)
 - Dona
 - Home
 - Altres:
4. Edat aparent de la persona (selecciona tot el que correspongui)
 - 0-18 anys
 - 19-40 anys
 - 41-65 anys
 - +66 anys
5. Nombre de persones (marca'n només un)
 - 1
 - 2
 - 3
 - 4
 - +4

Per a persones que no fan cap tipus d'activitat

6. Per què no fa cap activitat grupal? (selecciona tot el que correspongui)
 - Falta de temps.
 - Falta d'interès pel barri (per exemple, no disposa de certes instal·lacions o equipaments).
 - Les persones del seu entorn fan activitats fora del barri.
 - Altres:
7. Coneix gent que faci aquest tipus d'activitats al barri? (marca només una resposta)
 - Sí
 - No
8. Com podem contactar amb aquesta gent?

Final del formulari per a persones que no fan activitats en grup.

Per a persones que fan activitats grupals al barri

9. Quin tipus d'activitat fan? (selecciona tot el que correspongui)

- Activitats esportives
- Activitats culturals
- Activitats amb altres famílies del barri
- Quedar per conversar amb altres veïns o veïnes
- Activitats amb animals
- Passar l'estona amb amics i amigues
- Altres:

10. Cada quant temps s'ajunten? (marca només una resposta)

- Setmanalment
- Mensualment
- Trimestralment
- Altres:

11. Quins dies s'ajunten preferentment? (selecciona tot el que correspongui)

- Dilluns
- Dimarts
- Dimecres
- Dijous
- Divendres
- Dissabte
- Diumenge

12. En quina franja horària? (selecciona tot el que correspongui)

- Matí
- Tarda
- Nit

13. Des de quan fan l'activitat? (marca només una resposta)

- Des de fa més de tres anys
- Des de fa un any
- Des de fa menys d'un any

14. On s'ajunten?

15. Per què fan les activitats al barri? (selecciona tot el que correspongui)

- Per proximitat.
- Perquè el barri ofereix recursos que són del seu interès.
- Perquè els seus amics o coneguts fan activitats al barri.
- Altres:

16. Creuen que el barri és un bon lloc per fer activitats en grup? (marca només una resposta)

- Sí
- No

17. Faria falta més vida social al barri? (marca només una resposta)

- Sí
- No

18. En cas afirmatiu, què facilitaria que hi hagués més vida social? (marca només una resposta)

- Tenir més temps.
- Que el barri tingués certs equipaments o instal·lacions.

- Que hi hagués algun tipus de dinamització per part de l'Administració.
- Altres:

19. Coneixen altres grups de persones que s'ajuntin per fer coses al barri? (marca només una resposta)

- Sí
- No

20. De quines activitats estem parlant? (marca només una resposta)

- Conversar
- Activitats esportives
- Activitats amb nens i nenes
- Activitats amb animals
- Altres:

21. Els agradaria donar a conèixer a la gent del barri el que fan? (marca només una resposta)

- Sí
- No

22. Els agradaria conèixer el que fan altres grups? (marca només una resposta)

- Sí
- No

23. Els agradaria connectar-se amb altres grups? (marca només una resposta)

- Sí
- No

24. Contacte de les persones amb les quals conversem per convidar-les a la sessió de devolució (telèfon, correu electrònic, etcètera)

